

9

Uitwisseling van steun tussen ouders en hun jongvolwassen kinderen

Freek Bucx en Simone de Roos

9.1	Intergenerationele solidariteit: uitwisseling van steun tussen twee generaties	205
9.2	Uitwisseling van steun tussen ouders en jongvolwassen kinderen	206
9.3	Invloed van de levensfase van jongvolwassen kinderen	210
9.4	Invloed van de levensfase van ouders	213
9.5	Waarom steunen ouders hun jongvolwassen kinderen?	214
	Noot	215
	Literatuur	216

Samenvatting

In dit hoofdstuk kijken we naar de uitwisseling van steun tussen ouders en hun jongvolwassen kinderen (in de leeftijd van 18 tot en met 34 jaar).

Ook nadat jongvolwassenen het ouderlijk huis hebben verlaten en een eigen huishouden hebben opgezet, kunnen zij blijven rekenen op de steun van hun ouders. Met name emotionele steun en advies komen veel voor. Daarnaast ontvangt ongeveer 20% tot 30% van alle jongvolwassenen regelmatig praktische en financiële steun van één van de ouders. Moeders geven meer hulp aan hun kinderen dan vaders, en dochters krijgen wat vaker ondersteuning dan zonen. Ouders zijn niet altijd even belangrijk in het leven van jongvolwassenen. In sommige fasen blijven ouders wat meer op de achtergrond, bijvoorbeeld wanneer jongvolwassenen met een partner gaan samenwonen of gaan trouwen. De partner neemt hier waarschijnlijk de functie van steun en toeverlaat deels van de ouders over. In andere fasen komen ouders weer meer in beeld, met name wanneer jongvolwassenen zelf kinderen krijgen. Ouders springen dan meer dan eens bij en helpen bij de zorg voor kleine kinderen.

Jongvolwassenen krijgen niet alleen steun van hun ouders, zij geven ook steun aan hen. Kinderen bieden echter duidelijk minder steun aan hun ouders dan zij ontvangen, en dat geldt in feite voor vrijwel de gehele levensloop. Dat doet vermoeden dat bij ouders met name altruïstische motieven een rol spelen in hun steun aan kinderen. Er zijn aanwijzingen dat jongvolwassenen tegenwoordig meer behoefte hebben aan ouderlijke steun dan een aantal decennia geleden. Mogelijk spelen recente sociaal-economische en demografische ontwikkelingen een rol, die ervoor hebben gezorgd dat het voor jonge mensen moeilijker is geworden om in economisch en maatschappelijk opzicht een zelfstandig bestaan op te bouwen.

9 Uitwisseling van steun tussen ouders en hun jongvolwassen kinderen

9.1 Intergenerationele solidariteit: uitwisseling van steun tussen twee generaties

Ouders en kinderen kunnen elkaar op verschillende manieren steunen. Zij kunnen aandacht voor elkaar hebben en elkaar advies geven wanneer er problemen zijn. De ene generatie kan de andere helpen bij huishoudelijke taken of bij praktische zaken, bijvoorbeeld wanneer de laatste daarvoor geen tijd of energie heeft of wanneer het deze aan de benodigde kennis ontbreekt. De ene generatie kan de andere ook een geldbedrag geven wanneer de laatste financiële problemen heeft of om andere redenen behoefte heeft aan financiële middelen. Ouders kunnen hun kinderen ook helpen bij het verzorgen van kleinkinderen. In de afgelopen decennia is er meer aandacht gekomen voor de uitwisseling van steun tussen ouders en kinderen. De sterke toename van het aantal echtscheidingen, de toegenomen emancipatie en participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt, kleiner wordende gezinnen en veranderde normen en waarden ten aanzien van privacy, zelfontplooiing en onafhankelijkheid maken dat hulp van familie niet meer vanzelfsprekend is (Kalmijn 2010). Desondanks is er ook tegenwoordig nog sprake van een grote mate van *intergenerationele solidariteit*: ouders en kinderen wisselen nog steeds allerlei vormen van steun met elkaar uit (Dykstra et al. 2006). Wat wel veranderde, is dat ouders en kinderen dat minder uit gevoelens van verplichting doen maar meer uit gevoelens van genegenheid voor elkaar (Lye 1996; Dykstra 2004).

Onderzoek naar ouder-kindrelaties heeft zich toegespitst op twee fasen van de levensloop: de vroege fase, waarin kinderen jong zijn en nog bij hun ouders wonen, en de late fase, waarin ouders oud en afhankelijk zijn geworden (zie hoofdstuk 10). Dat deze twee fasen in wetenschappelijk onderzoek de meeste aandacht krijgen, wordt in de literatuur over intergenerationele relaties ook wel het ‘alpha-omegafenomeen’ genoemd (Hagestad 1987). Vrij weinig is bekend over hoe het staat met de steun die zelfstandig wonende jongvolwassen kinderen en hun ouders uitwisselen. In dit hoofdstuk staat daarom de relatie tussen jongvolwassen kinderen (in de leeftijd van 18 tot en met 34 jaar) en hun ouders centraal. We onderzoeken in hoeverre ouders en hun jongvolwassen kinderen elkaar advies geven en in hoeverre zij elkaar emotionele, praktische en huishoudelijke steun bieden. Daarbij gaan we uitgebreid in op de rol van de levensloop van jongvolwassenen en die van hun ouders. In de vroege fase van de levensloop vinden er met name in het leven van de jongvolwassenen maar ook in het leven van hun ouders een aantal transities plaats die zorgen voor een herstructurering van het familienetwerk. De meeste jongvolwassenen krijgen in deze fase een vaste partner, gaan met deze partner samenwonen of trouwen, sommige krijgen een of meer kinderen, en een aantal van hen besluit ook weer te scheiden. Hun ouders krijgen soms te maken met de dood van hun partner; andere beëindigen hun huwelijk door scheiding en besluiten eventueel te hertrouwen. We zullen nagaan hoe de levensfase van jongvolwassenen en hun ouders samenhangt met de hulp die over en weer wordt gegeven. Wij beperken ons onderzoek tot jongvolwassen kinderen die het ouderlijk huis hebben verlaten. Onze bevindingen

zijn gebaseerd op Nederlandse onderzoeksgegevens, zoals van de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS)¹ en de Utrecht Study of Adolescent Development (USAD) (Meeus en 't Hart 1993; Dykstra et al. 2005, 2006; Bucx et al. 2008; Bucx 2009; Kalmijn 2010), en op onderzoek uit andere westerse landen.

9.2 Uitwisseling van steun tussen ouders en jongvolwassen kinderen

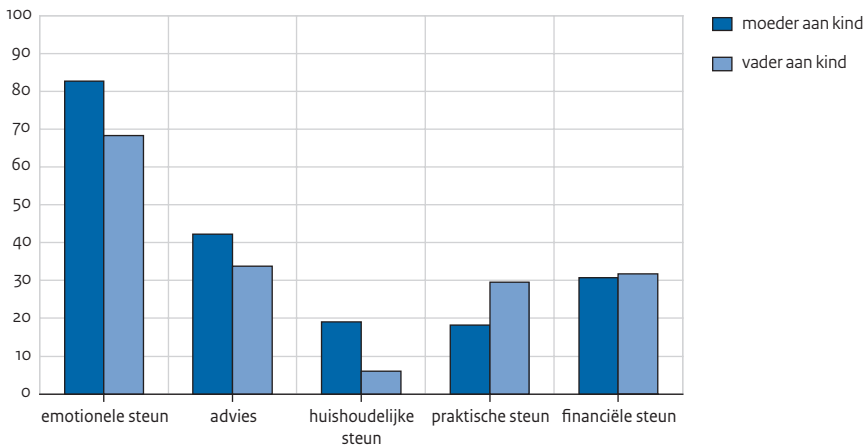
Op het eerste gezicht zou men verwachten dat beide generaties in deze fase van de levensloop veel minder afhankelijk zijn van ondersteuning door de andere generatie dan in andere levensloofasen. Jongvolwassenen verlaten tenslotte het ouderlijk huis, betreden de arbeidsmarkt, gaan samenwonen of trouwen en krijgen kinderen. Zij redden zichzelf over het algemeen steeds beter. Hun ouders kunnen zich meestal in goede gezondheid en met voldoende financiële middelen in toenemende mate gaan bezighouden met vrijetijdsbesteding. Kortom, zowel bij jongvolwassenen als bij hun ouders lijkt er weinig noodzaak te zijn voor het geven of het ontvangen van steun. Maar betekent dit dan ook dat de hoeveelheid hulp die ouders en hun jongvolwassen kinderen elkaar bieden daadwerkelijk gering is?

Ouders blijven hun jongvolwassen kinderen steunen

Ouderschap blijkt niet op te houden als kinderen zijn grootgebracht en het ouderlijk huis hebben verlaten. Ouders blijven hun jongvolwassen kinderen steunen (figuur 9.1). Ouders geven regelmatig emotionele steun en advies, en ook verlenen zij huishoudelijke en praktische vormen van steun. Bij huishoudelijke steun gaat het om hulp bij huishoudelijk werk, zoals eten koken, schoonmaken, boodschappen doen, of de was doen. Bij praktische steun gaat het om hulp met praktische zaken, zoals klusjes doen in huis, dingen lenen, dingen ergens heen brengen, of spullen vervoeren. Verder ontvangt bijna een derde van alle jongvolwassen kinderen financiële steun van hun ouders. De ouder-kindrelatie gaat dus door als kinderen op zichzelf zijn gaan wonen en een eigen huishouden hebben. Op deze manier helpen ouders hun kinderen bijvoorbeeld bij de aanschaf, schoonmaak en inrichting van een woning. Dat ouders belangrijk blijven blijkt ook uit het feit dat jongvolwassenen regelmatig contact met hun ouders hebben. Recent Nederlands onderzoek laat zien dat meer dan de helft van de jongvolwassen kinderen zijn of haar ouders ten minste één keer per week ziet (Dykstra et al. 2006; Bucx et al. 2008). Een goede relatie met ouders blijft ook belangrijk voor het psychische welzijn van jongvolwassenen, zo blijkt uit ander onderzoek (Van Wel et al. 2000; Bucx en Van Wel 2008).

Figuur 9.1

Diverse vormen van steun van ouders aan hun jongvolwassen kinderen (18-34 jaar)^a
(n = 1718; in procenten)

- a Het gaat hier om jongvolwassenen die niet meer bij hun ouders wonen. Bij huishoudelijke steun gaat het om hulp bij huishoudelijk werk, zoals eten koken, schoonmaken, boodschappen doen, of de was doen. Bij praktische steun gaat het om hulp met praktische zaken, zoals klusjes doen in huis, dingen lenen, dingen ergens heen brengen, of spullen vervoeren. Emotionele steun, advies, huishoudelijke steun en praktische steun: meerdere keren in de afgelopen drie maanden. Financiële steun: ten minste eenmaal een gift of een substantieel geldbedrag in de afgelopen twaalf maanden.

Bron: NIDI/Universiteit Utrecht, Universiteit van Tilburg en Universiteit van Amsterdam (NKPS '02-'04) SCP-bewerking; gewogen gegevens

Niet alle ouders geven evenveel steun aan hun kinderen. De mate van steun en contact hangt af van de achtergrond en leefomstandigheden van zowel ouder als kind. Moeders nemen het leeuwendeel van steun aan de kinderen voor hun rekening (figuur 9.1). Zij geven meer advies en emotionele en huishoudelijke steun aan hun kinderen dan vaders. Moeders zijn ook het meest actief in het onderhouden van contacten met hun kinderen (Timmermans en Pommer 2008; Bucx 2009). Vaders komen alleen bij het klussen gunstiger voor de dag dan moeders. Zo geeft ruim een kwart tot een derde van de vaders regelmatig praktische hulp aan kinderen, terwijl dit maar bij een vijfde van de moeders het geval is (figuur 9.1). Hoewel vaders dus ook hulp bieden aan hun kinderen, loopt het contact vaak via de moeder (Di Leonardo 1987). Wanneer ouders niet meer samenleven, verliezen de kinderen hun vader vaak als bron van steun (Kalmijn 2007). Dochters wisselen wat vaker emotionele steun en advies met hun moeder uit dan zonen (Bucx 2009). Opleidingsniveau bepaalt voor een belangrijk deel welke levensstijl een persoon erop na houdt, en dat geldt ook ten aanzien van relaties tussen ouders en kinderen. Jongvolwassenen zien hun ouders minder vaak naarmate zijzelf en hun ouders hoger zijn opgeleid (Kalmijn 2006). Dit heeft te maken met twee dingen. Ten eerste wonen

hogeropgeleiden verder weg van hun ouders of kinderen. Dit komt doordat het voor hun studie of werk vaak noodzakelijk is om over lange afstand te verhuizen (zie ook hoofdstuk 8). Ten tweede hebben hogeropgeleiden minder traditionele opvattingen over relaties met familieleden: zij hechten meer waarde aan autonomie en onafhankelijkheid en voelen zich minder verplicht om contact te hebben met familieleden (Kalmijn en Dykstra 2004). Dat hoogopgeleiden elkaar minder vaak zien heeft natuurlijk consequenties voor de uitwisseling van hulp: er is dan minder gelegenheid om praktische vormen van steun te bieden. Niettemin geven hogeropgeleide moeders vaker dan lageropgeleide moeders emotionele steun en advies aan hun kinderen (Bucx 2009); dat soort hulp kan natuurlijk ook via de telefoon of zelfs via email gegeven worden. Verder laat onderzoek zien dat jongvolwassenen die meer broers en zussen hebben, minder steun ontvangen van hun ouders dan jongvolwassenen met minder broers en zussen (Eggebeen 2005; Bucx 2009); dan gaat het met name om financiële en praktische steun. Dat is ook logisch, aangezien ouders hun tijd, energie en geld over meer kinderen moeten verdelen. Ook de kwaliteit van de band tussen ouders en kinderen speelt een rol in de steunuitwisseling. Wanneer deze band hecht is, helpen ouders en kinderen elkaar vaker dan wanneer de band minder hecht is (Bengtson en Roberts 1991; Eggebeen 2005).

Wanneer ouders beslissen om wel of geen steun te geven aan hun kinderen, houden zij er – bewust of onbewust – rekening mee hoe hard hun kind deze steun nodig heeft. Ouders geven hun kinderen meer steun als deze laatste problemen hebben en steun meer nodig hebben (Fingerman et al. 2009). Het gaat hierbij voornamelijk om materiële en praktische steun. Jongvolwassen kinderen krijgen over het algemeen vaker financiële hulp naarmate zij over minder financiële middelen beschikken (Bucx 2009). Dit betreft bijvoorbeeld kinderen die nog studeren of kinderen met slecht betaalde banen. Wanneer jongvolwassenen meer problemen hebben (zoals gezondheidsproblemen of emotionele problemen), ontvangen zij meer praktische steun en advies van hun ouders (Eggebeen 2005; Fingerman et al. 2009).

Bij het bepalen of en in welke mate een jongvolwassen kind hulp krijgt, houden ouders er niet alleen rekening mee of het betreffende kind deze steun goed kan gebruiken, maar kijken zij ook in hoeverre het kind deze steun 'verdient' (Fingerman et al. 2009). Dat laatste speelt vooral een rol bij het geven van emotionele steun. Kinderen die door ouders als meer succesvol worden gezien, op het gebied van werk en gezinsleven, krijgen vaker emotionele steun van hun ouders dan kinderen die als minder succesvol gezien worden, zo blijkt uit Amerikaans onderzoek (Fingerman et al. 2009). Dit kan op twee manieren verklaard worden. Ten eerste kan hulp van ouders aan kinderen gezien worden als een investering voor later in de levensloop, als ouders zelf behoefte hebben aan zorg; een investering in succesvolle kinderen 'betaalt zich' dan waarschijnlijk 'meer uit' dan een investering in minder succesvolle kinderen. Ten tweede kan het geven van steun aan succesvolle kinderen ouders voldoening geven doordat het succes van hun kinderen ook een beetje afstraalt op hen.

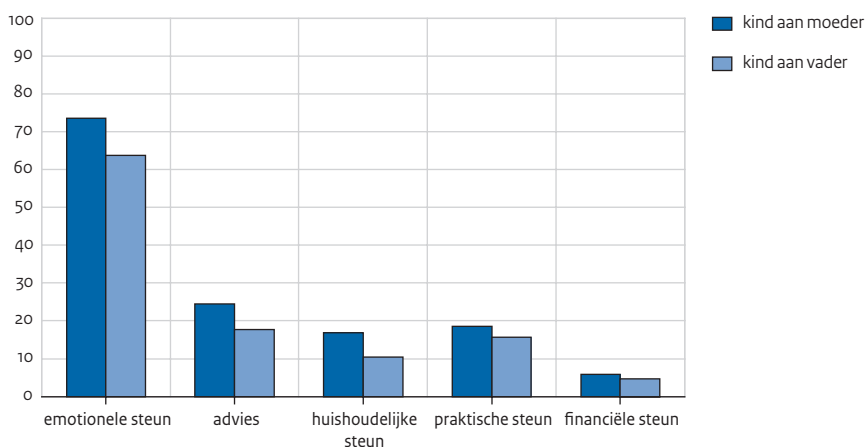
Kinderen steunen hun ouders minder dan andersom

Ouders geven niet alleen steun aan hun jongvolwassen kinderen, zij krijgen ook steun van hen (figuur 9.2). Ouders blijken echter beduidend minder steun van hun jong-

volwassen kinderen te krijgen dan ze zelf aan hen geven. Dit geldt niet alleen in deze fase van de levensloop. Gedurende vrijwel de gehele levensloop blijken ouders meer steun te geven aan hun kind dan vice versa (Rossi en Rossi 1990; Lye 1996). Pas tijdens de laatste fase van het leven – als ouders een hoge leeftijd bereikt hebben en behoefte krijgen aan zorg – draait het patroon om. Dan zijn het de kinderen die meer zorg geven. Meestal hebben de kinderen zelf dan geen (jonge) kinderen meer in huis. Er zijn slechts weinig kinderen die de zorg voor hun bejaarde ouders moeten combineren met de zorg voor hun eigen (jonge) kinderen (De Boer et al. 2009).

Figuur 9.2

Diverse vormen van steun van jongvolwassen kinderen (18-34 jaar)^a aan hun ouders (n = 1718; in procenten)

- a Het gaat hier om jongvolwassenen die niet meer bij hun ouders wonen. Bij huishoudelijke steun gaat het om hulp bij huishoudelijk werk, zoals eten koken, schoonmaken, boodschappen doen, of de was doen. Bij praktische steun gaat het om hulp met praktische zaken, zoals klusjes doen in huis, dingen lenen, dingen ergens heen brengen, of spullen vervoeren. Emotionele steun, advies, huishoudelijke steun en praktische steun: meerdere keren in de afgelopen drie maanden. Financiële steun: ten minste eenmaal een gift of een substantieel geldbedrag in de afgelopen twaalf maanden.

Bron: NIDI/Universiteit Utrecht, Universiteit van Tilburg en Universiteit van Amsterdam (NKPS '02-'04) SCP-bewerking; gewogen gegevens

Net als de steun van ouders aan kinderen hangt ook de mate van hulp die jongvolwassen kinderen aan hun ouders geven af van de achtergrond en leefomstandigheden van kind en ouders. Dochters geven meer steun dan zonen, en moeders krijgen vaker steun dan vaders (Lye 1996; Bucx 2009). Dit laatste lijkt te maken te hebben met het feit dat moeders de belangrijkste opvoeder en verzorger van de kinderen waren (Kalmijn 2004): 'in ruil' voor meer aandacht en hulp die zij vroeger hebben gekregen, zijn kinderen bereid later meer steun te verlenen aan hun moeder dan aan hun vader.

We constateerden al dat hogeropgeleide kinderen meestal verder van hun ouders af wonen dan lageropgeleide kinderen, en dus minder vaak beschikbaar zijn voor het geven van allerlei praktische vormen van steun. Hogeropgeleide kinderen geven hun ouders wel vaker advies dan lageropgeleide kinderen (Eggebeen 2005; Bucx 2009), en zij geven ook meer emotionele steun (Bucx 2009). In de steun die jongvolwassen kinderen aan hun ouders geven, speelt ook de gezondheid van ouder en kind een rol: minder gezonde jongvolwassenen geven minder hulp aan ouders; wanneer ouders minder gezond zijn, ontvangen zij vaker hulp van hun jongvolwassen kinderen (Eggebeen 2005). Naarmate er meer broers en zussen zijn, ontvangen ouders in totaal meer steun van hun kinderen; per kind ontvangen zij echter minder steun (Eggebeen 2005; Bucx 2009).

9.3 Invloed van de levensfase van jongvolwassen kinderen

De uitwisseling van steun hangt ook af van de levensfase van het kind. De fase van jongvolwassenheid kenmerkt zich door veel mogelijke overgangen of transities in de leefsituatie. Zo krijgen de meeste jongvolwassenen een partner met wie zij gaan samenwonen of trouwen, en worden er uit die relaties een of meer kinderen geboren. Sommige jongvolwassenen gaan ook weer scheiden of hertrouwen. Deze levenslooptransities brengen vaak een herstructurering van het familienetwerk met zich mee. Door het aangaan van een romantische relatie en door het krijgen van een kind wordt het netwerk vergroot; een scheiding kan het netwerk verkleinen. Daarmee hebben deze veranderingen in het netwerk consequenties voor het sociaal kapitaal waar jongvolwassenen een beroep op kunnen doen. Deze veranderingen kunnen ook betekenis hebben voor de uitwisseling van steun met ouders, aangezien ouders meestal ook een belangrijke positie innemen in het netwerk van jongvolwassenen. Maakt het voor de uitwisseling van steun met ouders uit of jongvolwassen kinderen alleenstaand zijn, samenwonen met een partner (al dan niet getrouwd), zelf kinderen hebben, of gescheiden zijn?

De komst van een partner

Wanneer jongvolwassenen romantische relaties aangaan wordt hun sociale en familiale netwerk groter. Jongvolwassenen krijgen er niet alleen een partner bij, maar ook familie en vrienden van de partner gaan onderdeel uitmaken van het netwerk. Jongvolwassenen kunnen dus voor hulp en steun terugvallen op een groter familienetwerk. Tegelijkertijd moet ook de tijd en energie die jongvolwassenen kunnen besteden aan familierelaties over meer mensen worden verdeeld. Onderzoek laat dan ook zien dat jongvolwassen kinderen hun ouders minder vaak zien wanneer ze met een partner samenleven dan wanneer ze geen partner hebben (Bucx et al. 2008). Schoonouders vormen daarbij een geduchte concurrent voor ouders, zeker wanneer deze dichterbij wonen dan de eigen ouders (Lee et al. 2003) en wanneer contact tussen kind en schoonouders prettig verloopt (Bucx et al. 2008). Daarnaast speelt ook de relatie tussen ouders en de partner van de jongvolwassene mee: als de band tussen de ouders en de partner van het jongvolwassen kind niet goed is, heeft het jongvolwassen kind ook minder vaak contact met zijn of haar eigen ouders (Bucx 2009).

De hulp en steun die ouders aan hun kind geven, blijken te verschillen voor kinderen met en zonder partner. Ouders geven hun kinderen minder vaak advies wanneer die kinderen een partner of gezin hebben dan wanneer ze alleenstaand zijn (Bucx 2009). Meer dan de helft van de moeders geeft bijvoorbeeld regelmatig advies aan alleenstaande kinderen. Wanneer de kinderen samenwonen of getrouwd zijn, geldt dat nog 'slechts' voor ongeveer een derde van alle moeders. Dit doet vermoeden dat de partner de functie van steun en toeverlaat deels van de ouders overneemt (Furman en Buhrmeister 1992). Praktische hulp door vaders wordt echter juist gegeven als kinderen samenwonen met een partner of een gezin hebben. In een eigen huishouden van jongvolwassenen met een partner en eventuele kinderen zijn er waarschijnlijk meer klussen te doen dan in een huishouden van alleenstaande jongvolwassenen. Huishoudelijke hulp wordt het minst vaak gegeven aan samenwonende kinderen die zelf nog geen ouder zijn. Alleenstaande kinderen krijgen iets vaker huishoudelijke hulp dan samenwonende kinderen, maar minder vaak dan kinderen die zelf een gezin hebben. Kennelijk wordt van de partner van hun kind de nodige inzet bij het huishouden verwacht als er nog geen kleinkinderen in het spel zijn.

In het verleden werd gespeculeerd dat jongvolwassenen die ongehuwd samenwonen minder steun van hun ouders zouden ontvangen dan jongvolwassenen die gehuwd zijn. Dit zou komen doordat ongehuwd samenwonen een samenlevingsvorm is die niet door alle ouders op prijs wordt gesteld, wat zou kunnen leiden tot verstoorde verhoudingen tussen ouder en kind. Bovendien zijn samenwoonrelaties minder stabiel dan huwelijksrelaties, wat er toe zou kunnen leiden dat ouders minder investeren in dergelijke relaties van hun kinderen. Werd in Amerikaans onderzoek (Eggebeen 2005) nog wel ondersteuning gevonden voor deze verwachting, in Nederlands onderzoek (Bucx 2009) worden dergelijke patronen nauwelijks gevonden: hier ontvangen ongehuwd samenwonende en gehuwd samenwonende jongvolwassenen ongeveer evenveel steun van hun ouders. Wat betreft de steun die jongvolwassenen aan hun ouders bieden, vinden we ook opvallende verschillen tussen jongvolwassen kinderen met en zonder partner. Zo geven jongvolwassenen met een partner (zonder kinderen) meer emotionele steun en advies aan hun moeder dan alleenstaanden (Bucx 2009). Het aangaan van romantische relaties kan jongvolwassenen meer levenservaring bieden waardoor zij zich beter in hun ouders kunnen verplaatsen en meer emotionele steun en advies kunnen geven aan hun ouders. Jongvolwassenen die zelf een gezin hebben, zitten wat betreft het geven van advies en emotionele steun aan ouders tussen de alleenstaande en samenwonende kinderen in. Zij kunnen vermoedelijk minder tijd besteden om aan de emotionele behoeften van hun ouders te voldoen dan de kinderen die nog geen ouder zijn, omdat hun eigen kinderen veel (emotionele) aandacht vragen.

Alleenstaande jongvolwassen kinderen geven meer financiële, huishoudelijke en praktische steun aan hun ouders dan respectievelijk samenwonende kinderen en kinderen met een eigen gezin (Bucx 2009). Een mogelijke verklaring hiervoor is het eerdergenoemde vergrote familiale netwerk van jongvolwassenen met een partner. Ouders met financiële en praktische behoeften moeten concurreren met meer familieleden als hun kind een partner heeft. Verder kan de partner een remmende rol spelen bij het bieden van steun aan de ouders van de jongvolwassene. Voorkeur van de partner

voor zijn of haar eigen ouders kan de mate van steun aan de ouders van de jongvolwassene doen afnemen. Jongvolwassenen die jonge kinderen hebben, beschikken daarnaast meestal over weinig tijd en energie om veel praktische en huishoudelijke hulp aan hun ouders te kunnen geven.

De geboorte van (klein)kinderen

Wanneer jongvolwassen kinderen zelf kinderen krijgen, wordt de relatie met hun ouders nieuw leven ingeblazen. Jonge ouders krijgen weer meer contact met hun eigen ouders en kunnen voor praktische en huishoudelijke hulp bij de verzorging en opvoeding van hun kleine kinderen vaak op hen terugvallen (Bucx 2009). De helft van de grootouders met een kleinkind van 0 tot en met 3 jaar blijkt frequent voor dat kleinkind te zorgen (Kalmijn 2010). Daarnaast verricht bijna een kwart van de moeders regelmatig huishoudelijke taken in het gezin van haar jongvolwassen kinderen. Met name contact met de ouders van de vrouw neemt toe (Coall en Hertwig 2010). Jongvolwassenen met kinderen wonen vaak dicht bij hun ouders dan jongvolwassenen zonder kinderen, wat de uitwisseling van steun een stuk gemakkelijker maakt (Bucx 2009). De mate van steun die grootouders geven, hangt overigens sterk samen met de leeftijd van de kleinkinderen: naarmate kleinkinderen ouder zijn, en met name wanneer zij naar school gaan, wordt de steun duidelijk minder (Silverstein en Marengo 2001; Kalmijn 2010). Die steun wordt echter ook beïnvloed door de kwaliteit van de band tussen grootouders en ouders. Grootouders zijn meer betrokken bij hun kleinkinderen naarmate de relatie met hun jongvolwassen kinderen beter is (Barnett et al. 2010).

Het contact tussen ouders en jongvolwassen kinderen is intensiever als ouders meer ondersteuning bieden bij het zorgen voor hun kleinkinderen en naarmate de jongvolwassenen minder vaak een beroep doen op professionele kinderopvang (Bucx 2009). De opvang van kinderen door grootouders vormt voor jonge ouders een relatief goedkoop en vertrouwd alternatief voor professionele vormen van kinderopvang. Wanneer grootouders één of enkele dagen per week op de kleinkinderen passen, stellen zij de jonge ouders in staat betaald werk en een gezinsleven te combineren. Recent Nederlands onderzoek (Geurts et al. 2010) laat zien dat grootouders tegenwoordig vaker bijspringen om te helpen bij het oppassen op en het verzorgen van hun kleinkinderen dan in de jaren negentig van de vorige eeuw. Deze toename kan onder andere toegeschreven worden aan de gestegen arbeidsparticipatie van vrouwen, de toename van het aantal eenoudergezinnen en de afname van het gemiddeld aantal kleinkinderen dat grootouders hebben (Geurts et al. 2010).

Grootouders beschikken meestal over een schat aan ervaring waarvan prille ouders kunnen profiteren. Toch blijken ouders minder vaak advies te geven aan hun kinderen als die zelf kinderen hebben, dan wanneer ze alleenstaand zijn (Bucx 2009). Mogelijk doen jongvolwassenen als ze zelf kinderen hebben en behoefte hebben aan goede raad vaker een beroep op hun partner of vrienden. Dat het contact met ouders geïntensiveerd wordt met de komst van (klein)kinderen betekent niet dat er minder meningsverschillen ontstaan tussen ouders en jongvolwassen kinderen. Integendeel, conflicten kunnen zelfs toenemen, bijvoorbeeld doordat opvoedingsideeën van ouders en kinderen verschillen of doordat kinderen ondersteuning door ouders als bemoeienis ervaren.

Jongvolwassenen blijken zich wat minder verbonden met hun ouders te voelen wanneer ze zelf kinderen krijgen (Bucx 2009). Het kan zijn dat het krijgen van een kind ervoor zorgt dat jongvolwassenen een meer autonome positie ten opzichte van hun ouders innemen, waardoor de relatie met de ouders een minder hecht karakter krijgt. Een andere mogelijke verklaring voor de afnemende verbondenheid is dat ouders als zij grootouder worden vaak wat meer aandacht hebben voor hun kleinkind(eren) dan voor hun kinderen, waardoor de relatie met hun kinderen verandert.

Scheiden en hertrouwen

Gescheiden jongvolwassenen ontvangen wat minder vaak emotionele steun van hun ouders dan jongvolwassenen die geen scheiding hebben meegemaakt (Bucx 2009). Uit Amerikaans onderzoek (Eggebeen 2005) komt naar voren dat jongvolwassenen die opnieuw trouwen, minder steun van hun ouders kunnen verwachten. Deze bevindingen kunnen erop wijzen dat de beslissing om te scheiden en/of te hertrouwen bij ouders niet altijd in goede aarde valt en voor korte of langere tijd tot een verstoorde verhouding leidt, met negatieve gevolgen voor de hulp en steun die kinderen ontvangen. Onze analyses op basis van de NKPS-gegevens laten zien dat een relatief groot deel van de gescheiden, alleenstaande jongvolwassenen (ongeveer 50%) bij ouders in huis woont. Hier gaat het waarschijnlijk om ‘boemerangkinderen’: kinderen die na de scheiding voor een poosje terugkeren naar het ouderlijk huis (Smits et al. 2010; Wobma en De Graaf 2010). Als jongvolwassenen na de scheiding alleen voor kinderen moeten zorgen, kan de steun van hun ouders cruciaal zijn. Maar is dat ook zo? Ontvangen alleenstaande jongvolwassenen met kinderen meer hulp van hun ouders dan jongvolwassenen met kinderen die wel een partner hebben? Helaas bevat de NKPS-steekproef te weinig alleenstaande jongvolwassenen met kinderen om dit goed te kunnen onderzoeken. Wanneer we niet alleen de jongvolwassenen maar alle alleenstaande volwassenen met een of meer kinderen bekijken, vinden we echter wel bevestiging van onze verwachting: deze groep krijgt meer emotionele steun, advies en praktische steun van ouders dan volwassenen met kinderen die samenwonen of getrouwd zijn met een partner.

9.4 Invloed van de levensfase van ouders

Niet alleen de levensfase van jongvolwassen kinderen zelf, ook die van hun ouders kan medebepalend zijn voor de mate waarin ouders en kinderen elkaar helpen.

Scheiden, hertrouwen en verweduwing

Wanneer ouders scheiden of hertrouwen of wanneer een van hen overlijdt, vindt er een verandering in het familienetwerk plaats: er vallen netwerkleiden weg, andere komen erbij, weer andere worden minder belangrijk. Indien ouders gescheiden en/of hertrouwd zijn, geven ze minder steun aan hun kinderen dan wanneer ze nog bij hun oorspronkelijke partner zijn; dit geldt vooral voor vaders (Kalmijn 2007, 2010). Vaders geven hun kinderen bijvoorbeeld het minst vaak advies als ze gescheiden zijn en opnieuw samenwonen (25%), en het meest vaak als ze nog samen zijn met de moeder van hun kinderen (36%) (Bucx 2009). Vaders kunnen na een scheiding doorgaans minder tijd

en aandacht besteden aan hun kinderen (Kalmijn 2010), zeker wanneer zij inmiddels een nieuw gezin hebben gevormd. Bovendien zijn moeders meestal degenen die de contacten met familieleden regelen; contacten tussen vaders en kinderen lopen dus vaak via de moeder. Wanneer vader niet meer met moeder samenwoont, valt de rol van moeder als *kinkeeper* weg. Intergenerationele steun lijkt dus vooral een zaak van vrouwelijk initiatief (vgl. Timmermans en Pommer 2008).

Kinderen blijken ook te verschillen in de mate van steun die ze hun ouders geven afhankelijk van de huwelijkse staat van hun ouders. Wanneer een van beide ouders komt te overlijden, wordt het contact met de andere ouder intensiever en ontvangt deze meer steun van de kinderen. Kinderen die op jonge leeftijd een ouderlijke scheiding meemaakten, geven op latere leeftijd minder steun aan hun vader dan kinderen die opgegroeid zijn met twee ouders (Kalmijn 2007). Gescheiden vaders investeren namelijk minder in de opvoeding van hun kinderen, wat ertoe leidt dat kinderen later in hun leven minder steun ‘teruggeven’ aan hun vader. Ook kunnen gescheiden vaders niet meer profiteren van de *kinkeeper*activiteiten van de moeder. Wanneer vaders gaan hertrouwen of gaan samenleven met een nieuwe partner, wordt steun van kinderen nog minder.

9.5 Waarom steunen ouders hun jongvolwassen kinderen?

We begonnen dit hoofdstuk met de vraag in hoeverre jongvolwassenen en hun ouders hulp aan elkaar geven. We vermoedden dat er in deze fase van de levensloop een minder grote noodzaak is voor het geven en ontvangen van steun, wat zou kunnen betekenen dat er weinig hulpuitwisseling tussen de generaties plaatsvindt. Maar niets blijkt minder waar. Ook nadat kinderen het ouderlijk huis hebben verlaten en een eigen huishouden hebben opgebouwd, kunnen zij blijven rekenen op de steun van hun ouders. Het is daarbij niet zo dat ouders hun kinderen in alle fasen van de levensloop even vaak behulpzaam zijn. In sommige fasen blijven ouders meer op de achtergrond (Riley en Riley 1993), in andere fasen hebben zij een meer actieve rol in het leven van hun jongvolwassen kinderen, bijvoorbeeld wanneer er kleinkinderen zijn.

Wat is de reden dat met name ouders hun jongvolwassen kinderen van allerhande hulp blijven voorzien? Altruïstische motieven spelen waarschijnlijk een grote rol: ouders helpen hun kinderen graag en vinden het prettig om op deze manier het welzijn van hun kinderen te vergroten. Steun in deze levensfase kan jongvolwassenen helpen een zelfstandig bestaan op te bouwen. Altruïstische motieven hebben daarmee mogelijk een evolutionaire basis: door steun te bieden aan hun kinderen zouden ouders de overlevingskansen van hun nakomelingen vergroten. Daarnaast spelen ongetwijfeld ook meer egoïstische motieven een rol: wanneer het goed met de kinderen gaat en wanneer kinderen succesvol zijn, straalt dit ook een beetje af op de ouders (Fingerman et al. 2009). Ook kunnen sociale normen ten aanzien van familierelaties een motief zijn om jongvolwassen kinderen te steunen, zoals de algemene *kinship*norm dat men familieleden hoort te helpen (Rossi en Rossi 1990). Bij het geven van steun aan ouders door kinderen spelen naast sociale normen eerder strategische dan altruïstische motieven een

rol (Kalmijn 2010): wanneer kinderen hulp aan hun ouders geven, houden zij rekening met datgene wat zij (in een eerder stadium) hebben ontvangen.

Dat ouders tegenwoordig veelvuldig – en mogelijk meer dan een aantal decennia geleden – steun verlenen aan hun jongvolwassen kinderen, kan voor een deel ook ingegeven zijn door een aantal recente sociaaleconomische en demografische ontwikkelingen die de levensloop van ouders en kinderen hebben beïnvloed. Het is in de huidige maatschappij voor jongvolwassenen moeilijker geworden om op eigen benen te staan zonder de steun van ouders. Zo is het onderwijkstraject in de afgelopen decennia verlengd, waardoor het langer duurt voordat jongeren economisch zelfstandig worden. Starters komen slechts moeilijk aan de bak op de huizenmarkt (zie hoofdstuk 7). Steun van ouders lijkt in veel gevallen noodzakelijk geworden voor jongvolwassenen om in economisch en maatschappelijk opzicht een zelfstandig bestaan op te bouwen. Het feit dat levenslooptransities zoals zelfstandig gaan wonen, trouwen, kinderen krijgen meer worden uitgesteld dan een aantal decennia geleden (Liefbroer en Dykstra 2000), reflecteert waarschijnlijk niet alleen veranderingen in voorkeuren van individuen maar ook toegenomen sociaal-economische en structurele belemmeringen. Daarnaast is het aantal alleenstaanden met kinderen toegenomen en zijn in de afgelopen decennia meer vrouwen buitenshuis gaan werken. Was het vroeger de regel dat moeders voor kinderen en huishouden zorgden, tegenwoordig blijven moeders buitenshuis werken: na een korte onderbreking gaan ze weer aan het werk, in Nederland in veel gevallen parttime. Dat betekent dat de behoefte aan externe kinderopvang is toegenomen. Grootouders kunnen in dat geval een oplossing bieden, door een of meer dagen in de week op hun kleinkinderen te passen (Geurts et al. 2010). Jongvolwassenen lijken tegenwoordig dus afhankelijker te zijn van steun van hun ouders dan vroeger. Ouders van jongvolwassen kinderen beschikken meestal over voldoende financiële middelen en over voldoende energie om hun kinderen te blijven ondersteunen. De meeste ouders hebben door de toegenomen welvaart hun financiële schappies op het droge. Ook verkeren zij, door verbeteringen in de gezondheidszorg en veranderingen in leefpatronen, in een goede gezondheid. Bovendien zijn gezinnen vergeleken met vroeger kleiner geworden: ouders met een kleine kinderschaar kunnen meer steun en aandacht aan elk van hun kinderen geven dan ouders met meer kinderen. Kortom, jongvolwassenen bevinden zich tegenwoordig vaak in een positie dat zij wel wat hulp van hun ouders kunnen gebruiken. En de meeste ouders beschikken over voldoende motivatie en mogelijkheden om die hulp ook daadwerkelijk te bieden.

Noot

- 1 De NKPS wordt ondersteund door subsidie 480-10-009 van het Fonds Investerings Groot van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), en door het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI), de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit van Tilburg.

Literatuur

- Barnett, M.A., L.V. Scaramella, T.K. Nepl, L. Ontai en R.D. Conger (2010). Intergenerational relationship quality, gender, and grandparental involvement. In: *Family Relations*, jg. 59, nr. 1, p. 28-44.
- Bengtson, V.L. en R.E.L. Roberts (1991). Intergenerational solidarity in aging families. An example of formal theory construction. In: *Journal of Marriage and the Family*, jg. 53, nr. 4, p. 856-870.
- De Boer, A., M. Broese van Groenou en J. Timmermans (2009). *Mantelzorg. Een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bucx, F. (2009). *Linked lives. Young adults' life course and relations with parents* (proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Bucx, F. en F. van Wel (2008). Parental bond and life course transitions from adolescence to young adulthood. In: *Adolescence*, jg. 43, nr. 1, p. 71-88.
- Bucx, F., F. van Wel, T. Knijn en L. Hagendoorn (2008). Intergenerational contact and the life course status of young adult children. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 70, nr. 1, p. 144-156.
- Coall, D.A. en R. Hertwig (2010). Grandparental investment. Past, present, and future. In: *Behavioral and Brain Sciences*, jg. 33, nr. 1, p. 1-59.
- Dykstra, P.A. (2004). Het zit in de familie. In: *Bevolking en Gezin*, jg. 33, nr. 1, p. 3-28.
- Dykstra, P.A., M. Kalmijn, G.C.M. Knijn, A.E. Komter, A.C. Liefbroer en C.H. Mulder (2005). *Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study. A multi-actor, multimethod panel study on solidarity in family relationships, Wave 1*. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.
- Dykstra, P.A., M. Kalmijn, G.C.M. Knijn, A.E. Komter, A.C. Liefbroer en C.H. Mulder (2006). *Family solidarity in The Netherlands*. Amsterdam: Dutch University Press.
- Eggebeen, D.J. (2005). Cohabitation and exchanges of support. In: *Social Forces*, jg. 83, nr. 3, p. 1097-1110.
- Fingerman, K., L. Miller, K. Birditt en S. Zarit (2009). Giving to the good and the needy. Parental support of grown children. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 71, nr. 5, p. 1220-1233.
- Furman, W. en D. Buhrmeister (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. In: *Child Development*, jg. 63, nr. 1, p. 103-115.
- Geurts, T., A.R. Poortman, T.G. van Tilburg en P.A. Dykstra (2010, januari). *Childcare by Dutch grandparents in relation to their daughters' employment. Changes between 1992 and 2006*. Paper gepresenteerd tijdens het Work en Family seminar van de afdeling Sociologie van de Universiteit Utrecht.
- Hagestad, G.O. (1987). Parent-child relations in later life. Trends and gaps in past research. In: B. Lancaster, J. Altmann, A.S. Rossi, en L.R. Sherrod (red.), *Parenting across the life span. Biosocial dimensions* (p. 405-433). Hawthorne, VS: Aldine de Gruyter.
- Kalmijn, M. (2006). Educational inequality and family relationships. Influences on contact and proximity. In: *European Sociological Review*, jg. 22, nr. 1, p. 1-16.
- Kalmijn, M. (2007). Gender differences in the effects of divorce, widowhood, and remarriage on intergenerational support. Does marriage protect fathers? In: *Social Forces*, jg. 85, nr. 3, p. 1079-1104.
- Kalmijn, M. (2010). Verklaringen van intergenerationale solidariteit. Een overzicht van concurrerende theorieën en hun onderzoeksbevindingen. In: *Mens & Maatschappij*, jg. 85, nr. 1, p. 70-98.
- Kalmijn, M. en P. Dykstra (2004). Onder vier ogen. Contacten tussen ouders en volwassen kinderen. In: *Demos*, jg. 20, nr. 10, p. 80-83.
- Lee, E., G. Spitze, en J.R. Logan (2003). Social support to parents-in-law. The interplay of gender and kin hierarchies. In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 65, nr. 2, p. 396-403.

- Liefbroer, A.C. en P.A. Dykstra (2000). *Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Lye, D.N. (1996). Adult child-parent relationships. In: *Annual Review of Sociology*, jg. 22, nr. 1, p. 79-102.
- Meeus, W. en H. 't Hart (1993). *Jongeren in Nederland. Een nationaal survey naar ontwikkeling in de adolescentie en naar intergenerationale overdracht*. Amersfoort: Acco.
- Riley, M.W. en J.W. Riley (1993). Connections. Kin and cohort. In: V.L. Bengtson en W.A. Achenbaum (red.), *The changing contract across generations* (p. 169-189). New York: Aldine de Gruyter.
- Rossi, A.S. en P.H. Rossi (1990). *Of human bonding. Parent-child relations across the life course*. New York: Aldine de Gruyter.
- Silverstein, M. en A. Marengo (2001). How Americans enact the grandparent role across the family life course. In: *Journal of Family Issues*, jg. 22, nr. 4, p. 493-522.
- Smits, A., R.I. van Gaalen en C.H. Mulder (2010). Parent-child coresidence. Who moves in with whom and for whose needs? In: *Journal of Marriage and Family*, jg. 72, nr. 4, p. 1022-1033.
- Timmermans, J. en E. Pommer (2008). Familiezorg. In: P. Schnabel, R. Bijl en J. de Hart (red.), *Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008* (p. 137-168). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wel, F. van, H. Linssen en R. Abma (2000). The parental bond and the well-being of adolescents and young adults. In: *Journal of Youth and Adolescence*, jg. 29, nr. 3, p. 307-318.
- Wobma, E. en A. de Graaf (2010). Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis. In: *Bevolkingstrends*, jg. 58, nr. 2, p. 13-18.